

Й.К. Каменецький Лікар-демократ

Уродженець містечка Семенівки Стародубського повіту на Чернігівщині, з якого в різні часи по світах розлетілося чимало непересічних особистостей, Й.К. Каменецький починав свою освіту в Чернігівському колегіумі. Медичних знань він набув в училищі при Генеральному штабі м. Санкт-Петербурга, яке закінчив у званні підлікаря.

Йосип Кирилович Каменецький розпочав службу в Невському піхотному полку. Згодом військового лікаря, українця за походженням, переводять до Малоросійського гренадерського полку. Доля так розпорядилася, що Йосип Кирилович не продовжив удосконалювати свої знання та набувати практичного досвіду в провідних клініках Європи. Напружені тогочасні відносини Росії зі своїми сусідами потребували кваліфікованих військових лікарів. Протягом 13 років Й.К. Каменецький удосконалював свої фахові теоретичні засади й практичні навички, беручи участь у численних баталіях як на півночі — проти Швеції, — так і на півдні Російської імперії — у боях з турецькою Портою. Шліфуючи в подальшому набутий професійний досвід фронтового лікаря в стінах Генерального шпиталю, він привертає увагу керманців вітчизняної медицини. Відразу ж після заснування в Росії лікарських управ його призначають інспектором Петербурзького фізикату у м. Санкт-Петербурзі. Рік по тому (1799) Йосип Кирилович обирається членом вищого адміністративного центру, що керує всією лікарською справою Російської імперії, — Медичної колегії. На цій посаді він не тільки займається питаннями організації медичної допомоги, а й продовжує наукову роботу. У наукових працях Й.К. Каменецького теоретичний базис поєднується з достатньо популярним викладенням матеріалу; це обумовлене тим, що в основному ці праці були адресовані широкому загалу. Окрім того, вони були своєчасні, а тому мали неабиякий успіх. Як член Державної медичної колегії, доктор Й.К. Каменецький був добре обізнаний із захворюваннями, поширеними в той час серед населення Російської імперії. У своїх працях він висловлювався стисло, викладаючи найголовніше, що потрібно знати про догляд за пацієнтами та їх лікування.

1803 року побачила світ найвідоміша праця Й.К. Каменецького «Краткое наставление о лечении болезней простыми», у рамках якої автор спромігся поєднати теорію з практикою і надав низку корисних порад, керуючись рекомендаціями народної медицини. У «Наставленні...» він знайомить читача як з поширеними хворобами, так і з пошестями, боротися з якими, на його погляд, можна було за допомогою лікувальних рослин, на які здавна були багаті наші землі. Розрахована на читача без спеціальної освіти ця книга вирізняється своєрідною стилістикою, що дозволяє легко зрозуміти думку автора. Кожна сторінка праці віддзеркалює провідну рису характеру Йосипа Кириловича — допомогти злидненним та безправним людям. Недаремно ім'я Й.К. Каменецького — «патріарха лікарів російських», як назвав його видатний російський терапевт М.Я. Мудров, — після виходу у світ «Наставлення...» стало відомим у найвіддаленіших куточках Російської імперії. Про популярність Й.К. Каменецького можна судити за віршованим твором члена канцелярії Державної ради імператора Олександра I, поета І.П. Пніна «Ода на болезнь, посвященная господину статскому советнику Осипу Кириловичу Каменецкому»:

Все в мире здравье превышает,
Никто ему цены не знает,
Когда лишается его!
Но глухо мне болезнь вешает,

Слова ее мрут на устах,
Меня мгновенно оставляет,
Взор Каменецкого узнав.
О муж искусный, добрый, честный,
Друг человечества нелестный,
Прими от сердца дань сию!
Прими сей знак чувств непритворный.
Ты есть мой гений благотворный,
Ты возвратил мне жизнь мою!

«Краткое наставление...» витримало 13 (!) перевидань, ця книга була перекладена вірменською та грузинською мовами, і не одне покоління закарпатської молоді черпало знання з цього корисного посібника.

Враховуючи той факт, що цей твір у першу чергу слугував потужним знаряддям самопомогі для людей, невтаємничених у тонкощах лікувальної справи, автор не торкався туберкульозу, хвороб серця або придбаних унаслідок сумнівних амурних пригод, що зазвичай мають хронічний характер і неодмінно потребують нагляду спеціаліста. У той же час, незважаючи на простоту викладення матеріалу, Й.К. Каменецький не вдається до вульгаризації. Усі свої корисні поради він подає на рівні медичної науки свого часу, стверджуючи, що робити коректні висновки щодо хвороби пацієнта можна, лише маючи вірне уявлення про те, що розуміти під терміном «стан здоров'я». І треба віддати належне Й.К. Каменецькому, який так вдало визначив головний критерій нормального стану здоров'я людини: «Когда человек имеет во всем теле крепость и способность к понесению обыкновенных своих ежедневных трудов, порядочный на еду позыв и покойный сон, то сие состояние означает здоровье». Згідно з визначенням захворювань за Каменецьким причини патології криються головним чином у низці зовнішніх обставин побутового характеру — неохайності житла, великій скученості мешканців в оселях із застійним повітрям, згубній традиції селян у деяких губерніях тримати тварин у власних хатах, уживанні недоброякісної їжі та води. Незважаючи на те що Й.К. Каменецький жив і творив у той час, коли ще нічого не було відомо про вітаміни та їхню роль у життєдіяльності організму людини, спостережливість ученого підказувала йому правильне лікування авітамінозу. Це яскраво проілюстровано авторським описом цинготної хвороби — неодмінної супутниці неврожая й голоду, що неодноразово «навідувала» різні губернії Росії. До основних причин цього захворювання Й.К. Каменецький відносить недоброякісну їжу, надлишкове вживання алкоголю та некомфортні побутові умови. До лікування, звичайно, повинно входити покращення санітарного стану житла, полоскання ротової порожнини відварами лікарських трав, а головне — їжу слід готувати зі свіжих продуктів.

Й.К. Каменецький вважав, що вміння лікувати не обмежується лише рекомендацією приймати ті чи інші ліки. Визначальну роль відводив він кваліфікованим порадам з арсеналу всіх оздоровчих заходів, приділяючи особливу увагу такому методу, як лікувальне харчування. Уже з XVIII ст. цей метод широко розроблявся вітчизняною наукою. Треба сказати, що чимало видатних лікарів Російської імперії XIX ст. удосконалювали й поглиблювали питання, пов'язані з лікувальним харчуванням. Прикро, що,

незважаючи на таке багате минуле, епігони російських класиків, які відокремилися від традицій вітчизняної школи на початку XX ст., повели мову про дієтологію як науку, розроблену за кордоном, знехтувавши досягненнями вітчизняних медиків XVIII-XIX ст., до яких належав і Й.К. Каменецький.

1761 року в листі до графа Шувалова М.В. Ломоносов писав, що для розповсюдження медичної науки в першу чергу треба видавати книги російською мовою. І невдовзі високопатріотичне бажання геніального вченого здійснилося. Початок цій справі поклав С.Г. Зибелін, завдячуючи якому чимало цінних і необхідних праць з медицини побачили світ у другій половині XVIII ст. Наслідуючи клінічні та світоглядні засади М.В. Ломоносова та свого вчителя С.Г. Зибеліна, Й.К. Каменецький продовжив започатковану вітчизняними вченими роботу з популяризації медичних знань. Відомо, що він доклав чимало зусиль, щоб замінити лікарські препарати закордонного виробництва вітчизняними ліками. Саме з цією метою разом зі своїм земляком професором С.С. Андрієвським він відправився в наукову подорож Україною для з'ясування ботанічних лікарських багатств. У своїх друкованих працях Й.К. Каменецький рекомендує використання цілющих трав, що в ту добу скрізь рясно буюли, як неодмінний лікарський засіб. Анісове насіння, блекота, болиголов, вероніка, квіти буркуну, трилітник, кора черемхи та дуба, цибулевий квіт, м'ята, коріння кульбаби та папороті, ромашка — усі ці рослини рекомендував автор використовувати в боротьбі з хворобами. До речі, у своїх працях Йосип Кирилович обов'язково подає опис способів приготування ліків.

За наукову діяльність Й.К. Каменецькому було присвоєне звання доктора медицини *honoris causa*, обрано членом Російської академії наук, академіком Петербурзької медико-хірургічної академії, почесним членом Московського товариства лікарських і фізичних наук. 1816 року він стає лейб-медиком при дворі імператора Олександра I. Таким чином, українець Й.К. Каменецький першим порушив усталену з часів Петра I традицію, відповідно до якої очільниками придворної медичної служби призначалися тільки іноземці.

Покинувши в молоді роки свій рідний край — Україну, Йосип Кирилович усе життя зберігав у своєму серці синівську любов до землі прашурів, за першої-ліпшої можливості приїздив на батьківську Стародубщину. Разом зі своїм земляком з м. Конотоп, завідувачем друкарні Медичної колегії, а в майбутньому професором Харківського університету М.Й. Парпури він був причетний і до першого видання у 1798 р. «Енеїди» Івана Котляревського.

Наприкінці однієї зі своїх праць Й.К. Каменецький писав: «Выполнением описанных способов удобно можно предохранить здоровье от повреждений, и всяк, кто только обратит оные на пользу ближнего, тот будет иметь утешение в своей совести, что, выполняя долг человечества, сохраняя жизнь подчиненного или семейного человека, могущего быть полезным отечеству». У цих словах — життєве кредо великого лікаря-демократа Й.К. Каменецького.